

DOI: 10.21005/pif.2019.38.E-01

STANISŁAW NIEMCZYK AND HIS PHILOSOPHY OF ARCHITECTURE STANISŁAW NIEMCZYK I JEGO FILOZOFIA ARCHITEKTURY

Jan Kurek

Dr hab. inż. arch.

Author's Orcid number: 0000-0002-0853-5312

Krakowska Akademia im. A.F. Modrzewskiego
Wydział Architektury

ABSTRACT

The departure of Stanisław Niemczyk (1943-2019), has created an immense void in Polish architecture... A man of great talent and great sensitivity and with a strength of character that is hard to find nowadays, has left us. His architectural designs, materialised primarily in the religious space, have left us in awe already at the moment of their construction. He saw many flaws in today's reality. *This has its root in the lack of certain rules.* He believed that a designer's primary rule of conduct was... Thinking! He rejected styles, so-called "languages of form". His architecture, although picturesque in its forms, has its own unique style, dynamism, charm and atmosphere.

Key words: architecture, philosophy, Stanisław Niemczyk.

STRESZCZENIE

Odejście Stanisława Niemczyka (1943-2019) wytworzyło w polskiej architekturze wielką pustkę... Odszedł człowiek o wielkim talencie i wielkiej wrażliwości oraz o rzadkiej dziś sile charakteru. Jego projekty architektoniczne, zmaterializowane przede wszystkim w przestrzeni sakralnej, zachwyciły już w momencie ich powstania. W dzisiejszej rzeczywistości widzi On wiele wad *To się bierze z braku pewnych zasad.* Uważał, że **regułą działania projektanta jest...Myślenie!** Odrzucał style, tzw. „języki form” Jego architektura, choć malownicza w formach, ma jednak własny i niepowtarzalny urok, dynamizm i klimat.

Słowa kluczowe: architektura, filozofia, Stanisław Niemczyk.

1. INTRODUCTION

The departure of Stanisław Niemczyk—who was honoured with the SARP Award in 1998 and decorated by John Paul II with the *Pro Ecclesia et Pontifice*—to the Heavenly Design Studio, has created an immense void in Polish architecture... A man of great talent and great sensitivity and with a strength of character that is hard to find nowadays, has left us. His architectural designs, materialised primarily in the religious space, have left us in awe already at the moment of their construction.

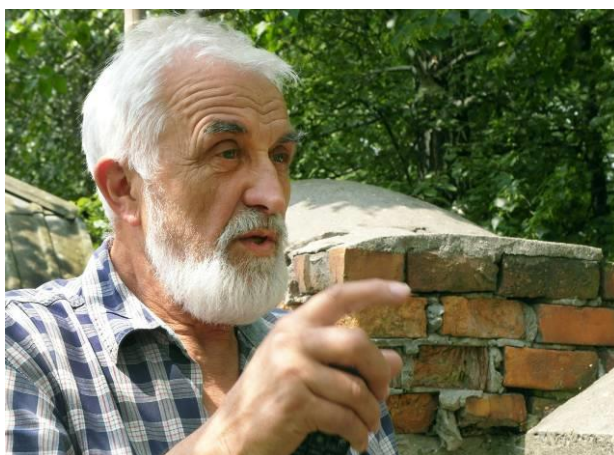
In 2011 I was given the opportunity to interview and converse with the Master in his home in Tychy about the beginnings of his creative work and His thinking about architecture.

A

B

C

D

Fig. 1. Meetings with Stanisław Niemczyk: A - author during an interview with the Master in 2011. /photo. A. Sołtysik/, B - meeting of the author with the Master in 2013. /photo. A. Sołtysik/, C - Stanisław Niemczyk in 2013. /photo: author/, D - Master with Dr. arch. Anna Sołtysik on the construction site of the Franciscan monastery in Tychy. /photo: author/.

Ryc. 1. Spotkania ze Stanisławem Niemczykiem: A – autor w trakcie wywiadu z Mistrzem w 2011 r. /fot. A. Sołtysik/, B – spotkanie z Mistrzem w 2013 r. /fot. A. Sołtysik/, C – Stanisław Niemczyk w 2013 r. /fot. autor/, D – Mistrz z dr arch. Anną Sołtysik na budowie klasztoru Franciszkanów w Tychach. /fot. autor/

2. THE BEGINNINGS

After graduating from high school in Bielsko, Stanisław Niemczyk began his studies at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology, graduating from it in 1968, based on a diploma project prepared under the supervision of Professor Włodzimierz Gruszczyński. In those times the Krakow School of Architecture featured many extraordinary lecturers and... students. His supervisor, dubbed "Grucha" by others—and considered a great architectural visionary—undoubtedly stood out among the professors. As S. Niemczyk reminisced, he had been called "Teza Gruszczyński" ("thesis Gruszczyński"), as every design prepared under his supervision was to have a thesis formulated for it—a convincing justification of its design proposal. Although the Professor's theses were often controversial and difficult to give form to, they fascinated his students and co-workers—they were like POETRY, which both delighted and inspired, but which was not built. As Niemczyk reminisced: in our profession we cannot merely learn pre-made formulas—we must learn how to think! Transferring this to practice, he also stated that: *Utility—the cause for the construction of Something—must be tied with the Entity, which has also created Him*, for if it had not been so, then it would have been difficult to find excitement for creative work.

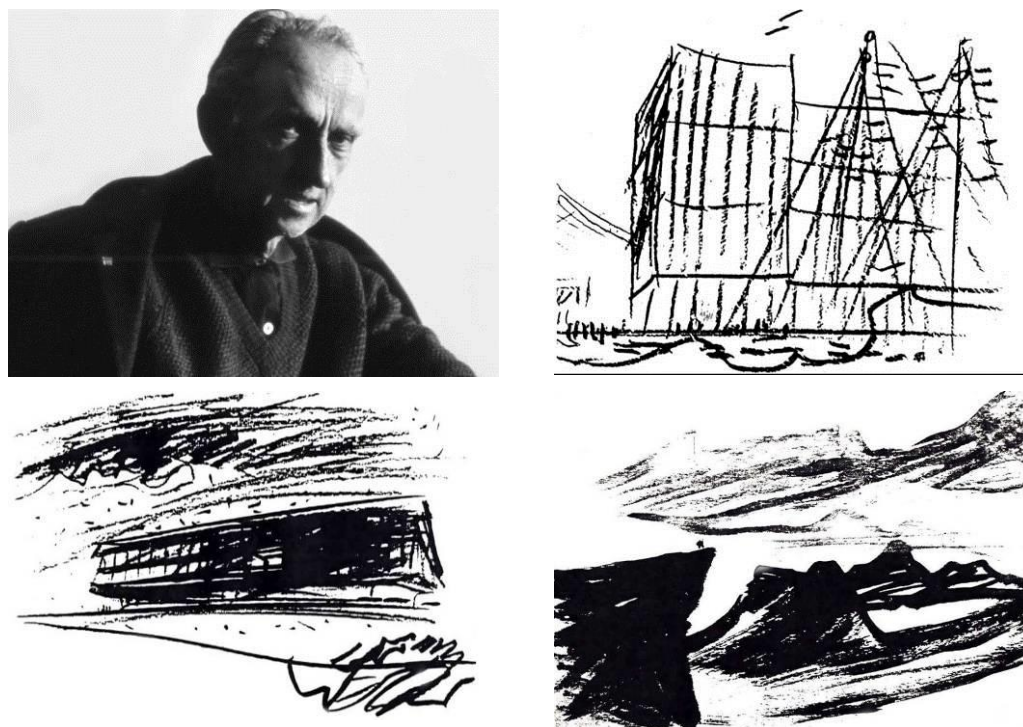

Fig. 2. Włodzimierz Gruszczyński - professor of the Architecture Department at the Cracow University of Technology and his futuristic sketches in the 1960s. /from the archive of W. Kosiński – source: [18]/

Ryc. 2. Włodzimierz Gruszczyński - profesor Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej i jego futurystyczne szkice w latach 60. XX w. /z archiwum W. Kosińskiego – źródło: [18]/

He saw many flaws in today's reality—he said that: *if I am to live sloppily and work sloppily, then I will learn sloppily, eat sloppily and... all will be sloppy!—This has its root in the lack of certain rules... Today the knowledge that we have gained is not the essence of our existence... But on the other hand, Humanity and being Human is a different category of a person's conduct and learned knowledge and engineering have nothing in common... I think in these categories not only about man, but also about Architecture!*

3. SOCIALIST REALISM AND WORK

Socialist realist architecture died quickly—so quickly, in fact, that we had not anticipated it be so! However, as he said, despite poor connections between architects at the time—communism and fascism were at opposing ends of the spectrum—the same "horrible" things were being built! What, then, was the "conveyor" of currents and ideas?—and he answered: *in our profession, the tendency to search for auto-creation in extreme individualisms is overpowering—the tendency to draw attention to ourselves is overpowering... Architects have become the creators of thinking, even though they are primarily service providers!*

Fig. 3. Warsaw youth parade on the background of buildings from the time of socialist realism (1952). /source: [11]

Ryc. 3. Warszawa defilada młodzieży na tle budowli z czasu socrealizmu (1952 r.). /źródło: [11]/

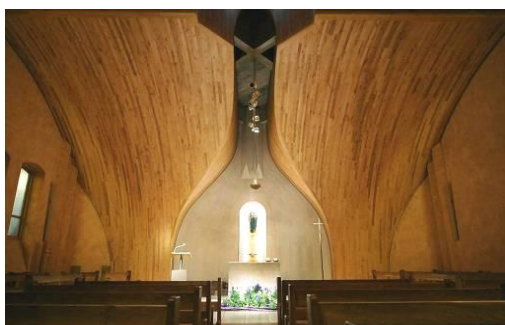
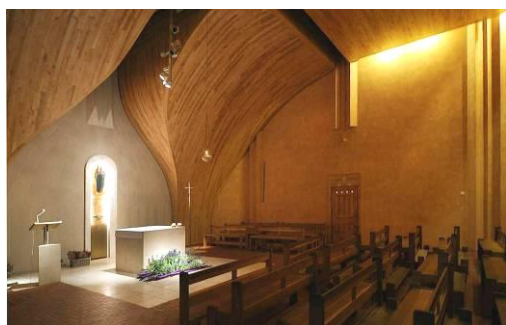
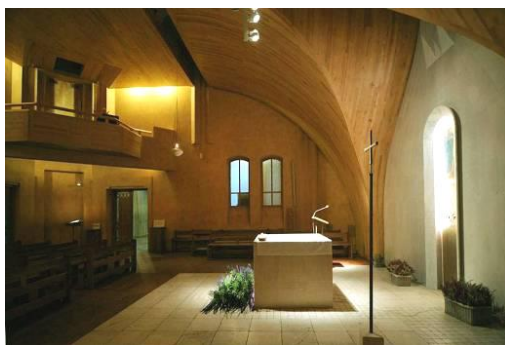
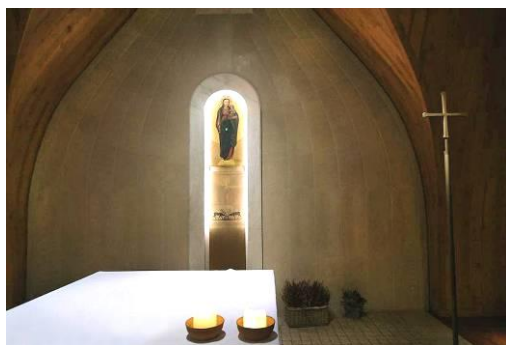

Fig. 4. Warsaw, the Chapel of Our Lady of the Rosary in the Dominican church in Służew, by proj. S. Niemczyk in 2006. /source: [5]

Ryc. 4. Warszawa, kaplica Matki Bożej Różańcowej w kościele Dominikanów na Służewie wg. proj. S. Niemczyka w 2006 r. /źródło: [5]/

Having this practical approach to the profession, Stanisław Niemczyk had not accepted the offer of remaining at the university and took up employment at the Miastoprojekt design studio in Tychy. And although facing reality was akin to a head on collision with a train, he believed that it had been Silesia that offered opportunity for creative designs and projects. And although this was a difficult reality, he devoted a lot of time to work—apart from his family—in which he often stayed until morning. Contact with contractors convinced Him that they too could become allies of demanding and ambitious designers, as every person wants to fulfil their ambitions and difficult and non-standard work sparks interest and encourages people to extraordinary effort! This humanisation of sorts of the design and construction sphere and the atypical, individually designed detail, would find precise and patient contractors. When the chance for the first religious project had appeared, he devoted himself to this creative work with a great passion, for, as he said: *in religious subject matter there is a sort of specificity that I personally find very attractive.*

4. THINKING AND DESIGN

Just as with other projects, while designing a religious building he would draw a lot—without leaving anything to chance! He believed that a designer's primary rule of conduct was... Thinking! He rejected styles, so-called "languages of form", although he did not avoid archaisms, referring to basic geometric forms—such as the semicircle. He said that drawing was not difficult for him, but at a certain point he had made the decision to draw more schematically and conceptually—"poorly" as he called it, because, as he said: I started to like my own pictures... He claimed that a "successful sketch" discouraged him, as he had to discard it, because it "locked him in"! He did not want to submit to the first suggestion—he pursued an almost childlike naivety of drawing and SYNTHESIS! What is interesting, he believed that women were able to read drawings more accurately—including design sketches.

Fig. 5. Working sketches of Stanisław Niemczyk for sacral realizations. /source: [4]

Ryc. 5. Szkice robocze Stanisława Niemczyka do projektów realizacji sakralnych. /źródło: [4/

When urban planning was concerned, he lamented that the urban standards that were in use up to the 1990's were discarded. He said: *we once had standards for distances between houses—it was ensured that a new house would not be built in between those houses, and the undeveloped land ratio could not be tampered with (...) was that bad?*

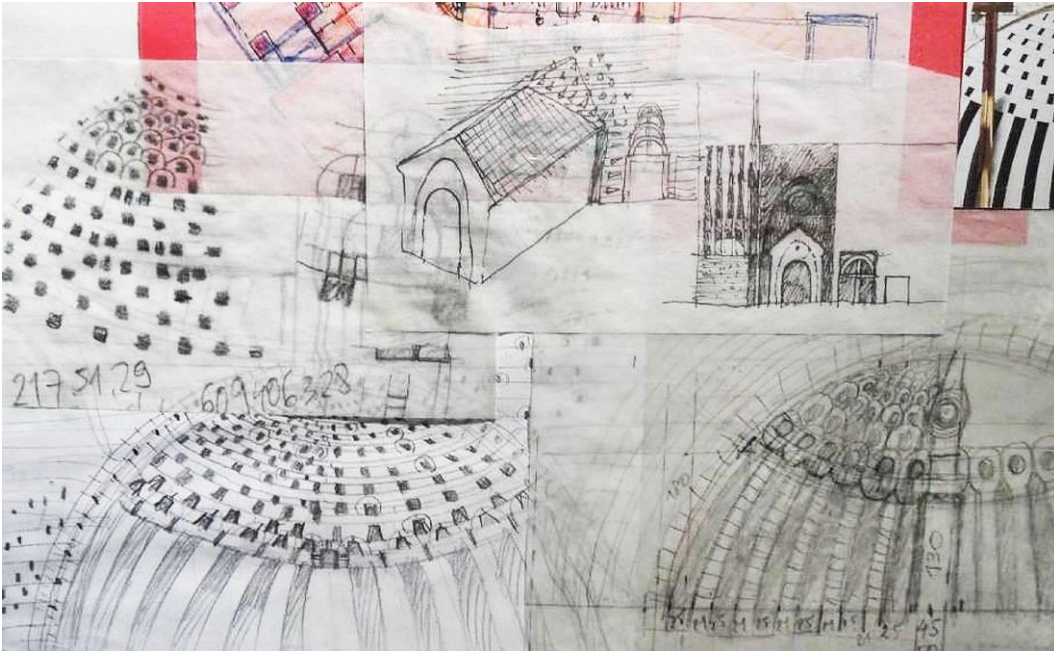

Fig. 6. Working sketches of Stanisław Niemczyk for sacral realizations. Source: [4]

Ryc. 6. Szkice robocze Stanisława Niemczyka do projektów realizacji sakralnych. Źródło: [4]

Fig. 7. Tychy, sacral complex of o. Franciscans - stone wall detail. /photo author/

Ryc. 7. Tychy, zespół sakralny oo. Franciszkanów – kamienny detal ściany. /foto. autor/

5. MEMORY

The Master has left, leaving behind a legacy of words, images and deeds. Although he came to be known as a sensitive artist, who deeply sensed the sacred element of "his" churches, who meticulously improved and experienced every detail, he also built the living space of housing estates with equal precision and with a great dose of humanism. One example of this philosophy and the servile role of the architect is, without a doubt, the "Nad Jamną" housing complex, built in the 1980's in Mikołów. This extraordinary architecture—slightly Dutch in terms form—proves that an Artist who was sensitive and treated his calling diligently had the chance to create a pearl among block estates in the reality of Polish socialist realism!

Fig. 8. In spite of typing ... – Mikołów, a housing complex "Nad Jamną". /photo author/
 Ryc. 8. Na przekór typizacji... – Mikołów, zespół mieszkaniowy „Nad Jamną”. /fot. autor/

Calling Stanisław Niemczyk "The Polish Gaudi" does not seem right—it is an immense oversimplification! His architecture, although picturesque in its forms, has its own unique style, dynamism and atmosphere. Adjectives and labelling in terms of assessment free us from the need for a more in-depth analysis and independent discovery, as well as from experiencing the world that He created.

Stanisław Niemczyk is a unique figure in post-war Polish architecture - incomparable to other leading artists of world renown. Undoubtedly, it was formed by the philosophy and design culture disseminated at the Krakow school of architecture in the 1960s. On this basis, Niemczyk developed his own vision of the role of architect in society. In his opinion, it is primarily a service function - therefore, after graduation, instead of a didactic and scientific career, he chose to work in a design office. His projects prove that this was the right decision. His productions inspire today's generations of architects to think creatively and philosophically.

Fig. 9. Tychy, church of the Holy Spirit (realization 1978-1982): A – interior, B – view from the outside. /photo author/

Ryc. 9. Tychy, kościół pw. Ducha Świętego (realizacja 1978-1982): A – wewnątrz, B – widok z zewnątrz. /fot. autor/

Fig. 10. Czechowice-Dziedzice, church of p. Jesus Christ (realization 1995-1998): A – view, B – ceiling above the nave. /photo author/

Ryc. 10. Czechowice-Dziedzice, kościół pw. Jezusa Chrystusa (realizacja 1995-1998): A – widok, B – strop nad nawą. /fot. autor/

Fig. 11. Tychy, Franciskan sacral complex (realized since 2000) – fragment. /photo author/
Ryc.11. Tychy zespół sakralny oo. Franciszkanów (realizacja od 2000) – fragment. /fot. autor/

Fig. 12. Tychy, church of the Holy Spirit (realization 1978-1982) – detail. /photo author/
Ryc. 12. Tychy, kościół Ducha świętego (realizacja 1978-1982) – detal. /fot. autor/

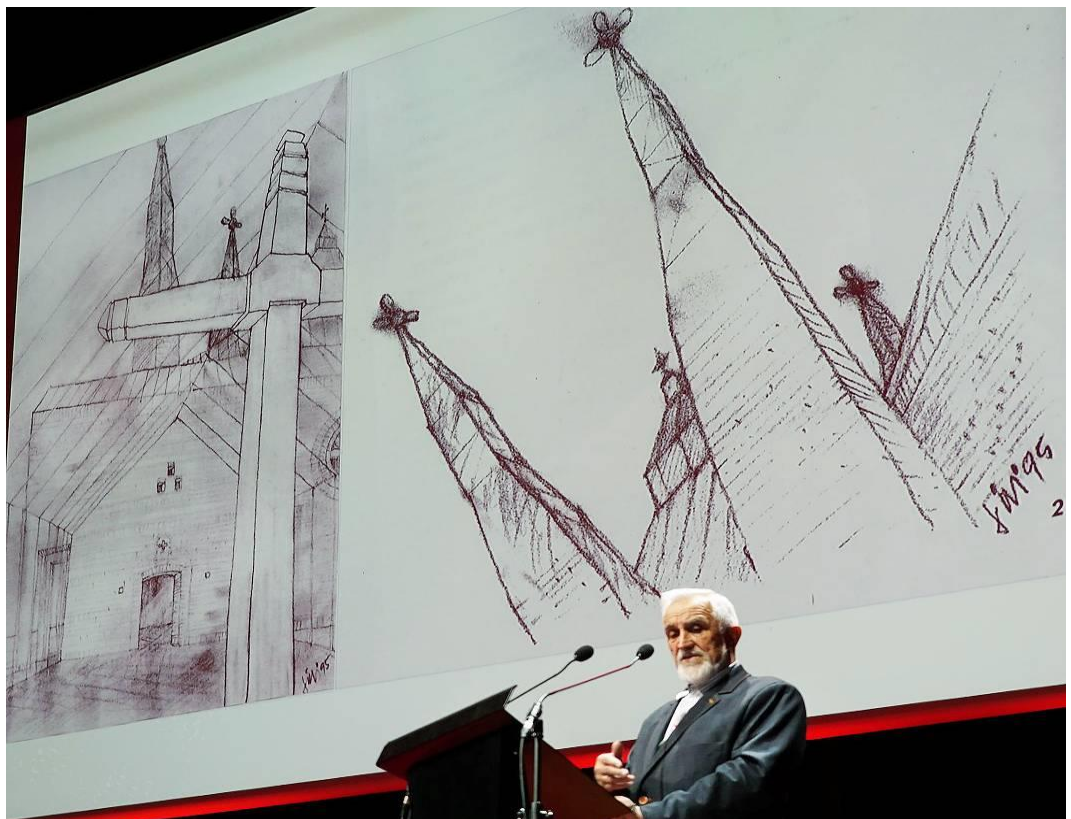

Fig. 13. Krakow, International Biennale of Architecture 2017, original lecture by Stanisław Niemczyk. /photo author/
Ryc. 13. Kraków, Międzynarodowe Biennale Architektury 2017, wykład autorski Stanisława Niemczyka. /fot. autor/

STANISŁAW NIEMCZYK I JEGO FILOZOFIA ARCHITEKTURY

1. WSTĘP

Odejście Stanisława Niemczyka – uhonorowanego w 1998 r. Nagrodą SARP oraz nagrodzonego przez Jana Pawła II odznaczeniem Pro Ecclesia et Pontifice – do *Niebiańskiej Pracowni Projektowej*, wytworzyło w polskiej architekturze wielką pustkę... Odszedł człowiek o wielkim talencie i wielkiej wrażliwości oraz o rzadkiej dziś sile charakteru. Jego projekty architektoniczne, zmaterializowane przede wszystkim w przestrzeni sakralnej, zachwycały już w momencie ich powstania.

W 2011 roku dane mi było przeprowadzić z Mistrzem, w jego domowym zaciszu w Tychach, rozmowę-wywiad nt. początków jego twórczej pracy i Jego myślenia o architekturze.

2. POCZĄTKI

Po ukończeniu szkoły średniej w Bielsku Stanisław Niemczyk podejmuje studia na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, który kończy w 1968 roku dyplomem wykonanym pod kierunkiem prof. Włodzimierza Gruszczyńskiego. W tamtych czasach Krakowska Szkoła Architektury skupiała wielu nietuzinkowych wykładowców i...studentów. Wśród profesorów niewątpliwie wyróżniał się jego promotor powszechnie zwany „Gruchą” – będący wielkim wizjonerem architektury. Jak wspominał S. Niemczyk mówiono o nim „Teza Gruszczyński”, bowiem każdy projekt pod jego kierunkiem musiał mieć postawioną tezę – przekonujące uzasadnienie koncepcji projektowej. Choć tezy Profesora były nieraz kontrowersyjne i trudnorealizowalne to fascynowały jego studentów i współpracowników – były jak POEZJA, która zachwycała i inspirowała, ale której się nie realizowało. Bo przecież jak wspominał Niemczyk: **w naszym zawodzie nie da się jedynie uczyć formulek – należy się nauczyć myślenia!** Przenosząc to na działanie praktyczne mówił też, że: *Przydatność – przyczyna powstawania Czegoś – musi być powiązana z Bytem, który również i Jego stworzył, a jeśli by tak nie było, to trudno znaleźć podniecie do pracy twórczej.* [20]

W dzisiejszej rzeczywistości widzi On wiele wad – mówiąc że: *jeżeli mam żyć byle jaki byle jak pracować, to będę się byle jak uczył, byle jak jadł i będzie...byle co! – To się bierze z braku pewnych zasad... Dziś wiedza nabyta nie jest istotą naszego bycia... Ale z drugiej strony Człowieczeństwo i bycie Człowiekiem to jest inna kategoria działania osoby i nie ma nic wspólnego z wiedzą nabytą, z techniką... W tych kategoriach myślę nie tylko o człowieku ale i o Architekturze!* [20]

3. SOCREALIZM I PRACA

Architektura socrealistyczna umarła szybko – nawet się nie spodziewaliśmy! Ale jak wspomina, pomimo słabych kontaktów architektów w tamtym czasie – komunizm i faszyzm były na antypodach – powstawały te same „masakryczne” rzeczy! Co więc było „nośnikiem” prądów i idei? – i odpowiada: *w naszym zawodzie wszechwładna jest tendencja szukania auto kreacji w skrajnych indywidualizmach – wszechwładna jest tendencja zwrócenia uwagi na siebie... Architekci stali się kreatorami myślenia, a przecież są przede wszystkim usługodawcami!*

Mając takie, praktyczne podejście do zawodu Stanisław Niemczyk nie przyjmuje propozycji pozostania na uczelni i podejmuje pracę projektową w Miastoprojekcie w Tychach. I choć zderzenie z rzeczywistością przypominało raczej zderzenie z lokomotywą, to uważał, że to właśnie Śląsk daje szansę na kreacje i realizacje. I choć była to trudna rzeczywistość dużo czasu poświęcał – oprócz rodziny – pracy, w której niejednokrotnie pozostawał aż do porannego brzasku. Kontakt z wykonawcami przekonał Go, że i oni mogą być sojusznikami wymagających i ambitnych projektantów, bowiem każdy człowiek chce się realizować, że trudna i nie standardowa praca zaciekawia i zachęca do podjęcia po-

nadnormatywnego wysiłku! To swoiste humanizowanie sfery projektowo-wykonawczej owocowało fantastycznie w realizacjach Stanisława Niemczyka, gdzie skomplikowane formy i nietypowy, indywidualnie projektowany detal, znajdowały dokładnych i cierpliwych wykonawców. Gdy pojawiła się szansa na pierwszą realizację sakralną to oddał się tej pracy twórczej z wielką pasją bo, jak mówił: *w problematyce sakralnej istnieje pewna taka specyfika, która mnie osobiście bardzo pociąga.*

4. MYŚLENIE A PROJEKTOWANIE

Tak jak w innych projektach projektując obiekt sakralny wiele rysował – nie zostawiając niczego przypadkowi! Uważał, że **regułą działania projektanta jest...Myślenie!** Odrzucał style, tzw. „języki form”, choć nie unikał archaizmów, odwołujących się do podstawowych form geometrycznych – jak np. półkole. Jak mówił – rysowanie nie sprawiało mu trudności, ale w pewnym momencie postanowił rysować-szkicować bardziej schematycznie i ideowo – jak mówił – „na brzydtko”, bo jak powiedział: *mnie samemu zaczęły się moje obrazki podobać...* Twierdził, że „udatny szkic” go zniechęca, że musi go odrzucić, że to go „zamyka”! Niechciał ulegać pierwszej sugestii – szukał nieomal dziecięcej naiwności rysunku i SYNTEZY! Co ciekawe uważał, że kobiety trafniej odczytują rysunki – szkice projektowe.

Jeśli chodzi o urbanistykę to ubolewał, że zarzucono obowiązujące do lat 90 normatywy urbanistyczne w projektowaniu. Mówił: kiedyś obowiązywały normatywy na odległości między domami – mieliśmy zapewnione, że między tymi domami nikt nie ma już szans na wybudowanie nowego domu a proporcja terenu wolnego była nie do przejścia (...) czy to było złe?

5. PAMIĘĆ

Mistrz odszedł zostawiając spuściznę słów, obrazów i czynów. Choć dał się poznać jako wrażliwy twórca, głęboko przeżywający *sacrum* „swoich” kościołów, starannie dopracowujący i przeżywający każdy detal, to przecież równie starannie i z wielkim humanizmem budował osiedlową przestrzeń życiową. Przykładem tej filozofii i służebnej roli architekta, jest niewątpliwie zespół mieszkaniowy „Nad Jamną”, wybudowany w latach 80. w Mikołowie. Ta niezwykła – nieco niderlandzka w formach - architektura udowadnia, że i w realiach polskiego socjalizmu wrażliwy i rzetelnie traktujący swoje powołanie Twórca może wykreować perłę wśród blokowisk!

Nazywanie Stanisława Niemczyka „polskim Gaudim” nie jest chyba właściwe – to duże uproszczenie! Jego architektura, choć malownicza w formach, ma jednak własny i niepowtarzalny styl, dynamizm i klimat. Przymiotniki i ocenno-skrótowe „szufladkowanie” uwalniają bowiem od potrzeby głębszej analizy i samodzielnego odkrywania i... przeżywania kreowanego przez Niego świata.

Stanisław Niemczyk to w powojennej polskiej architekturze postać wyjątkowa - nieporównywalna z innymi czołowymi twórcami o światowej renomie. Niewątpliwie formowała go filozofia i kultura projektowa upowszechniana w krakowskiej szkole architektury w latach 60. XX wieku. Na tym gruncie Niemczyk rozwijał własne widzenie roli architekta w społeczeństwie. Jego zdaniem jest to przede wszystkim funkcja usługowa – dlatego po studiach, zamiast kariery dydaktycznej i naukowej, wybrał pracę w biurze projektowym. Jego realizacje udowadniają, że była to decyzja słuszna, a jego realizacje inspirują do twórczego myślenia kolejne pokolenia architektów.

BIBLIOGRAPHY

- [1] a-netknow <http://a-netknow.blogspot.com/2012/03/stanisaw-niemczyk.html> /access - 30.02.2019/

- [2] Autoportret <http://autoportret.pl/artykuly/nie-jestem-sam-dla-siebie-projektantem/> /access - 30.02.2019/
- [3] *Czy to Szkocja, Anglia* <http://obliczametropolii.pl/2019/02/17/niezwykle-osiedle-stanislawa-niemczyka/> /access - 30.02.2019/
- [4] Cała wystawa została bardzo nietypowo zaaranżowana <http://tychy.naszemiasto.pl/artikul/stanislaw-niemczyk-polski-gaudi-wystawa-w-galerii-obok-w,1687433,artgal,t,id,tm.html> access - 30.02.2019
- [5] Dariusz Bartoszewicz. Aktualności "Polski Gaudi" szykuje kolejne projekty w Warszawie <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/51,54420,12822011.html?i=0> /access - 30.03.2019/
- [6] Doświadczyc miejsca <http://www.mojepowolanie.pl/2086,a,architekt-wspolnoty.htm> /access - 30.02.2019/
- [7] Fot. Wiktor Czosnowski <http://www.pless.pl/26159-trwa-budowa-kosciola-w-pszczyne-pszczyzna> /access - 30.01.2019/
- [8] Instytut Adama Mickiewicza <https://culture.pl/pl/tworca/stanislaw-niemczyk> /access - 30.03.2019/
- [9] Katowice <https://katowice.gosc.pl/doc/2608992.Ostatnie-budowy> /access - 30.03.2019/
- [10] Kultura <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/nie-zyje-stanislaw-niemczyk-architekt-nazywany-polskim-gaudim-mial-76-lat/czw3xj0> /access - 30.02.2019/
- [11] Kierunek w sztuce ... <https://pl.wikipedia.org/wiki/Socrealizm>
- [12] Kościół, Stanisław Niemczyk https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanisław_Niemczyk /access - 30.02.2019/
- [13] K. T. <https://www.niedziela.pl/artikul/95079/nd/„Per-Artem-ad-Deum”-dla-wybitnego> /access - 30.05.2019/
- [14] Kategoria ... <https://www.youtube.com/watch?v=FOI-2OkhqUU> /access - 02.02.2019/
- [15] Kościół bez ścian <https://www.niedziela.pl/artikul/22752Projekt-oltarzy-przy-ktorych-Papiez> /access - 30.02.2019/
- [16] Kiecko E., *Do bukietu światowej architektury dodać kwiat własny – Włodzimierz Gruszczyński i jego Katedra*, w: [15]
- [17] Kiecko E., *Przyszłość do zbudowania. Futurologia i architektura w PRL*, Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa 2018.
- [18] Kronowski D., Wpływ architektury neoregionalnej i nowoczesnej na kształtowanie myśli krakowskiej szkoły projektowania architektonicznego, w: Teka Komisji Urbanistyki i Architektury o/PAN w Krakowie, TOM XLII(2014), s. 85-129.
- [19] Węclawowicz T., *Włodzimierza Gruszczyńskiego sen o potędze*, w: *Inspiracje a dzieło stworzone*, Wydawnictwo Wydziału Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii im. Frycza Modrzewskiego, Kraków 2009, ISBN: 978-83-7571-095-3, s. 183-193.
- [20] Wywiad autora ze Stanisławem Niemczykiem z dnia 9 września 2011 r. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Socrealizm>

O AUTORZE

Autor zajmuje się historyczną i współczesną architekturą drewnianą oraz murowaną. Publikuje także analizy i opinie nt. jakości form w architekturze współczesnej. Był redaktorem naczelnym ogólnopolskiego kwartalnika ARCHIVOLTA oraz współredaktorem miesięcznika Nasza Politechnika w Krakowie. Przewodniczący sekcji Architektury Drewnianej oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.

AUTHOR'S NOTE

The author is interested in historical and contemporary wooden and brick architecture. It also publishes analyzes and opinions on the quality of forms in contemporary architecture. He was the editor-in-chief of the nationwide ARCHIVOLTA quarterly and co-editor of the Nasza Politechnika monthly in Krakow. Chairman of the Wooden Architecture section of the Polish Academy of Sciences in Krakow.

Kontakt | Contact: pakurek@cyf-kr.edu.pl